

"Elu ja armastus"

1933. aastal lõpetas A. H. Tammsaare oma suurromaan "Tõde ja õigus" viimse kõite ja järgmisel aastal ilmus ta sulest idee-romaan "Elu ja armastus".

Läbi oma suurromaan viie kõite jälgib Tammsaare inimliku teo ja õiguse probleeme ning viitab mõttele, et positiivseks, vankumatu tööks siin maailmas võib pidada tõelist armastust. Selle elulise töö valguses pühastub hukkudes kergemeelne Karin, ja tsitkli lõpp viib Indreku sügavalt ning alandlikult armastava Tiina hoolde alla.

Romaanis "Elu ja armastus" arendab Tammsaare oma oksinguid edasi: kui tõde saab anda ainult armastus, siis milline armastus? Ta analüüsib uuesti elutöeks peetud armastuse olemust ja selle sügavamaid keerdkäike. Tulenuseks on analüütiliselt käsiteldud psühholoogiline romaan, mille autor rakendab oma luulekuju idealetteerimisest.

Teose juhtiv idee on väljendatud meespeategelase Rudolfi suu läbi: "Seni kui armastame, seni kui suudame armastada, kestab elu, sealpool armastust pole midagi. Lõpeb armastus, siis lõpeb ka elu."

Selle idee kandjaks ja kehastajaks on naispeategelane Irma, kellele on "armastus püha kui palvetus, tõsine kui töötus, raske kui suur rõõm, pihav ja valus nagu summa eeltundmus."

Teose probleemiks on Irma kokkupuurge oma üliinimlikus armastuses välismaailmaga ja inimestega, kes hoopis teisiti mõtlevad ja elavad kui tema. See põhjustab tema armastus- ja eludraama.

Teose süzee peamotiivid on järgmised: Popsittitar Irma Vainu lõpetanud kodualeviku gümnaasiumi ülihea lõputunnistusega. Ta ei hooli oma truust austajast, perepojast-sepapoisist Eedist. Teda ajab taga tung läia maailma, kus loodab näha inimesid. Ta siirdub lootusrikkalt linna kohta otsima, ja elab esialgu oma pesunaisest tädi Anne juures. Tädititar Lõnni annab talle siin esimest juhustut elutundmises. Aga Irma ei lase end rikkuda. Pika otsimise järele saab Irma koha üksiku härra Rudolfi Ika juures, kes on rikas äriüks. See on seni pidanud tüdrukuid, kes on "kõigea nõus", ja Irmaiki peab saama seesugune. Kuid Irma peab kinni vooreslikust eluviisist ja põgeneb. Siis selgub, et Rudolf on armunud Irma maatüdruklikku süütusse ja ristitukõhna. Ta otsib ise Irma üles ja teeb talle abieluettepaneku. Teostub armastuse ime. Mees, kes varem tite kahe nädala ei suutnud armastada ühtki titart, tletab armastuses iseenda.

Abieludes algab Irma tõeline elu ja armastus. Rikka mehe kaasan on tal võimatus nautida kõiki neid lõbusid, mida pakuvad küllus ning suureus. Aga Irmat ei huvita ehteasjad ega lõhnaõhid. Ta tahab vaid "ise lõhnata ja sedagi ainult oma mehele". Poolleasase kooselu järele on Irma Ika veel armunud oma meheesse ja ikkabi temalt last. Kuid mees pole võimeline saama isaks. Ta ei suuda taluda ka naise suurt armastust. Politseiammiste kaiduvuste tõttu rikuib Rudolf abielu juba mesikuudel ja soovib ka naisel otsida endale seltskonda ning lõbu väljaspool abielu. Et Irma seda ei tee, siis pütab Rudolf talle selgeks teha, et "sinu suur ja õilis armastus on rohkem väärt kui minu rikutud isik. Sinu liusat armastust on maailmas mõnele teisele palju rohkem tarvis kui minusugusele. Mis mõte oleks siis hävitada midagi suurt ja liusat millelegi tühise ja näruse pärast?" Aga Irma hab jääda siiski ainult tema juurde. Ta on lõpuks nõus loobuma õigest, mehe truudusest ja ka oma armastusest, kui ainult Rudolf talle jääb.

Seda ei suuda Rudolf taluda. Ta jätab Irma maha ja põgeneb oma endise armukese madame Polli juurde. Irma otsib lahendust summas ja katsub end mürgitada. Sellest päästab teda Kalmu Eedi. Kui Irma nüüdki veel ei taha teada Eedi armastusest, siis läheb see ja tulistab sumravalt haavatuks "närukaela" Rudolfi. Too on aga aumees ja oma viimsel sekundil kirjutab poliisile, et tema summas mitte kedagi ei tule süüdistada. See on armastuse teine ime. Irmaiki palub Eedit, et see ei läheks end üles andma. Lõpuks leiavad teineteist õiged armastajad.

Nii on teose intriigi psühholoogilised ajed: ühelt poolt noore ja süütu maatitarrapase Irma idealistlik-romantiline elu ja armastuse käsitlus, teiselt poolt elumees Rudolfi meeleline nautinguiha, kes oma materiaalistlik-realistliku elutunde põhjal kustuma hakavat kirge veel pütab õhutada ilusate ja noorte armastusobjektide sageda vahetuse teel. Seda juba iseenesest teravat konfliktiki eendab ühelt küljelt usk-lik pesunaine, Irma tädi Anne, teiselt küljelt ta tädititar Lõnni. Madame Polli ja Kalmu Eedi on vajalikud tegelased sündmusitiku sõlme heiteks ja selle lahendamiseks.

Irma Vainuga on Tammsaare rikkastanud eesti kirjandust, üsa ja kauni naiskujuaga, kes oma ilhtsuses, naiivsuses, puhutuses ja õilsuses on oise võrratu. Tema isik ja elu kaovad mingisse ütleloomu-likku armastusse. Ta on valmis kõik ohverdama — oma vabaduse, oma iseseisvuse, oma emakutse jne., et aga jääks armastus. Ta on armastuse kehastus oma hingele, oma vaimu, oma kehaga.

Kui Irma kuju on selgesti ja reljeefsest joonistatud, siis ei saa seda titeda Rudolfi kohta. Viimane esitab äärmisest komplitseriitud ja eksitsentriilist kirjanduslikku subjekti. Ta armastuse-psühholoogia on individuaalistlik ja paradoksaalne. See kõigub poliitgammiilise instinktide rahuuduse ja hingelise ühtekuuluvustunde vahel. Ta on pea armastuses egoist, pea altruist. Sõlmib abielu ja laostab seda. Ta on närrikael ja aumees tihes isikus.

Kõige reaalsem kuju teoses on Lõnni. Nii usutav kui ta ise on ka ta vaated ja filosoofia. Ta on täieline vastand Irmaile ja esitab